

مقدمه و متن کتاب از اغلاط مطبعی عاری نیست. دسته دیگری از عیوب مربوط به بخش «نمایه هاست» که شماره صفحات آنها به ترتیب نادرستی آمده است. در خلال فهرستها، کاستیهایی به چشم می خورد. در رسم خط کتاب مکاشفات رضوی اشتباهات و املای متفاوت کلمات دیده می شود که برای خواننده این سؤال را به وجود آورده که کدام درست یا درست تر است. مکاشفات رضوی به همت انتشارات روزنه در شمارگان ۱۵۰۰ نسخه به سال ۱۳۷۷ برای اولین بار چاپ، و در قطع وزیری و در ۹۰۱ صفحه به قیمت ۲۹۵۰ تومان عرضه شده است.

عنوان مقاله : صادق چوبک و داستان «قفس»

نویسنده : دکتر بهروز عزید فتری

مأخذ : نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، س ۴۳، ش

مسلسل ۱۷۴ (بهار ۱۳۷۹)، ص ۱۳۵ تا ۱۴۴

صادق چوبک خالق داستان «قفس» در سال ۱۲۹۵ در بوشهر متولد شد. دیپلم ادبی را از کالج البرز اخذ کرد و سپس به استخدام شرکت نفت درآمد. چوبک در دوره نخست داستان نویسی خود، چندین داستان کوتاه و نمایشنامه نوشت. در مورد سبک نگارش چوبک، برخی او را نویسنده‌ای ناتورالیست می دانند و گروهی او را در زمره نویسندگان رئالیست می آورند. اما همگان بر این قولند که چوبک «قویترین نویسنده ایرانی در نقاشی دقیق و جزئیات است». چوبک این هنر تصویرگری را در داستان «قفس» تا حد کمال پیش می برد.

داستان قفس حکایت قفسی پر از انواع مرغ و خروسهاست که در کنار گودالی پر از خون دلمه شده یخ بسته گذاشته شده و خود قفس نیز بی نهایت کثیف است. چوبک تصویر کاملی از فضای قفس و نبودن جا برای خواب و حرکت مرغان ارائه می کند و سرما و گرسنگی و بیگانگی و انتظار و روزگار بد آنها را بخوبی نمایش می دهد و پس از توصیف کامل بدبختی و بلا تکلیفی آنها دستی چرکین و پینه بسته

را برای خواننده متصور می‌سازد که با سنگدلی و خشم جوجه‌ای را از میان آنها بیرون کشیده و در مقابل چشم مرغ و خروسهای دیگر در بیرون قفس، او را سر می‌برد و آنها با ناچاری و شاید بی تفاوتی این منظره را می‌بینند و از کنار آن می‌گذرند و دوباره همان اوضاع فلاکت بار درون قفس ادامه می‌یابد.

اشارات ظریف این داستان به خواننده مجال می‌دهد شکافهای ارتباطی حاصل از پوشیده نویسی را از دنیای باورها، تجربه‌ها و نظام ارزشهای خود پر کنند و بدین سان با نویسنده به تعامل فکری و تعامل زبانی بپردازد و این امر در اغلب آثار چوبک یافت می‌شود.

عنوان مقاله : چشم‌انداز ادبیات داستانی معاصر و نظری بر کتاب از نیما تا روزگار ما

نویسندگان: دکتر حسینعلی قبادی و دکتر سعید بزرگ بیگدلی

مآخذ : مجله نامه علوم انسانی، ش ۲، (تابستان ۱۳۷۹)، ص ۴۵ تا ۷۷

ترسیم هر حوزه ادبی - هنری، بدون توجه به جنبه‌های مختلف و اندیشه سیاسی و اجتماعی عصر آن فاقد جامعیت لازم خواهد بود. در این رهگذر پرداختن به انقلاب مشروطه به عنوان سرآغاز تحول ادبی و تاریخی ضروری به نظر می‌رسد. جنبش مشروطه اساساً نهضتی مردمی بود که روز به روز استیلای دشمنان خارجی از جمله انگلستان و ظلم مستبدان داخلی را بیشتر احساس می‌کردند. در چنین دورانی ادبیات به همراه جریانهای فرهنگی و سیاسی در مرداب کودتا درغلتید، به حاکمیت استعماری - استبدادی پس از مشروطه و شاه شدن رضاخان میرپنج تن در داد و به حسیض شکست و مسیر ناهموار گرفتار آمد. در فضای پس از انعقاد قراردادهای ننگین با بیگانگان، نویسندگان به جای رمانهای اجتماعی و سفرنامه‌ای، مثل مراغه‌ای، به درونمایه‌های رمانهای تاریخی پنهانده شدند. اگرچه باگذشت زمان و استیلای دیکتاتوری رمان تاریخی هم به مذاق نظام استبدادی خوش نیامد زیرا آنها ریشه در سنت گرایی و تمدن اسلامی داشت. رژیم کودتاگر

برای دورنگهداشتن مردم از اهداف پنهان خود به رمانها و داستانهای سرگرم کننده‌ای نیازمند بود که نویسندگانی همچون دشتی و حجازی این گونه رمانها را می‌نوشتند. به طور کلی ادبیات این دوره خصلت سیاسی و اجتماعی دارد و بیشتر در حوزه نقد جامعه شناختی و روانشناختی می‌گنجد.

با این مقدمه بیان ضرورت بررسی ادوار تاریخی - ادبی محسوستر می‌شود.

دوره بندی تاریخی ادبیات داستانی معاصر:

در یک نگرش کلی می‌توان کل دوران پس از عهد کلاسیک را به دو بخش عمده تقسیم کرد:

۱- دوره جدید یا عصر مدرن گرایی

۲- دوره معاصر (دوران ادبیات داستانی پس از گرایش به مدرنیسم) یا ادبیات جاری.

ادبیات داستانی معاصر را می‌توان به مقاطع گوناگون تقسیم کرد:

دوره اول یا عصر جدید (۱۲۰۷-۱۲۸۵ ش):

این دوره، از پایان جنگهای ایران و روس شروع می‌شود و تا پایان مشروطیت ادامه می‌یابد. مهمترین رویداد این دوره؛ جنبش مردمی مشروطیت است. این دوره نخستین سالهای ارتباط ایران با ادبیات جدید از طریق هند، مصر، عثمانی، ناحیه قفقاز و اروپاست. عامل این ارتباط سفرنامه‌های نگاشته شده ایرانیان یا خارجیان، ترجمه آثار مختلف و انتشار مطبوعات گوناگون بود. به هر روی ویژگی عمده این عهد، نوحواهی همراه با مایه‌هایی از ساده گرایی، و زمان شکوفایی ذوق و استعداد ایرانیان بود.

دوره دوم (از انقلاب تا کودتا):

این دوره، از اوج مشروطیت (۱۲۸۵) تا سال ۱۲۹۹ را دربر می‌گیرد و وارث عهد پیشین است. در تاریخ ایران هیچ جریان سیاسی چون مشروطیت ایران تا این حد بر روابط فرهنگی و اجتماعی و ادبی تأثیرگذار نبود. از دلایل عمده تغییر و تحولات اجتماعی عبارت است از شکست ایران، اعزام دانشجو به خارج از کشور، ترجمه کتابها، تأسیس چاپخانه و روزنامه، تأسیس مدارس دارالفنون، تأسیس مجلس و

عوامل دیگر. اما مهمترین تحول در عرصه ادبی تبدیل سفرنامه‌های خیالی به رمانهای تاریخی و نثرهای ادیبانه و ترجمه متون و فنون ادبی است. بعضی مقوله‌های ادبی چون نمایشنامه و رمان در این عصر جلوه گر شد. از ویژگیهای دیگر ادبیات مشروطه رواج ضد استعماری و ضد استبدادی است.

دوره سوم:

این دوره، از افول نهضت مشروطیت تا سقوط استبداد را در بر می‌گیرد (۱۲۹۹-۱۳۲۰ ش).

حادثه سیاسی مهم این دوره کودتای رضاخان و انقراض سلسله کهن قاجار و بعد از آن استعفای رضاخان و به سلطنت رسیدن محمدرضاست. از مشخصه اصلی این دوره رشد ناسیونالیسم باستانگرا، مصالحه جویی، احتراز از مسالک سیاسی بر اثر خفقان موجود و احساسات‌گرایی است. به طور کلی، شیوه رایج داستان نویسی در این دوره، از طرفی در بند افسانه‌پردازی به سبک قدیم و از سویی زیر نفوذ ترجمه ادبیات رمانتیک خارجی و گرفتار رؤیاهای پهلوانی یا عشقهای جاودانه، فداکارانه و اندوهگین است.

دوره چهارم:

این دوره از سال «۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲ ش.» (زوال استبداد و وزش نسیم زودگذر آزادی) را در بر می‌گیرد. رواج افکار ملی‌گرایی - مذهبی، سوسیالیستی، سرمایه داری در ادبیات سیاسی، بی‌لیاقتی دولتها و رجال سیاسی از مضامین ادبیات این دوره است. نقطه درخشان این مرحله، ادبیات مربوط به جنبش ضد تجزیه آذربایجان و نهضت ملی کردن نفت است. برچیده شدن دیکتاتوری و آزادی قلم، از مشخصات این دوره است. بعد از کودتا، یکی از ابرقدرتها چیره می‌شود و کشور این بار، در زنجیر سیطره استعمار آمریکا گرفتار می‌شود.

دوره پنجم:

این دوره از سال «۱۳۳۲ تا ابتدای سال ۱۳۴۲ ش.» (از کودتا تا نهضت) را شامل می‌شود. در واقع کودتا سرآغاز فصل جدید دیکتاتوری ۲۵ ساله محمدرضا بود.

میدان ادبیات ایران پس از کودتا صحنه ادبیات داستانی رمانتیکی بی هدف و پوچ بود. رواج ادبیات طنزآمیز - ایهامی و پراستعاره در این دوره که به عکس العمل‌های نویسندگان غیر وابسته منجر می‌شود و به ترویج بحث ادبیات متعهد کمک می‌کند، در کنار آن ادبیات مبتذل که دارای دو خصیصه سفارشی بودن و محصول امیال سرکوبگرانه حکومت است در صدد بر می‌آید بازاری برای خود بیابد.

دوره ششم:

این دوره از سرکوبی نهضت مردمی تا طلوع انقلاب اسلامی را در بر می‌گیرد (۱۳۴۲-۱۳۵۷ ش) این دوره عصر عوامفریبی محمدرضا شاه، برای نشان دادن وجود امنیت در ایران است. تحول معنایی و زبانی در داستانهای این دوره بیشتر مرهون تحول زبانی ادبی در خارج از حوزه داستانی است. از نقاط قابل توجه اهل قلم در این دوره، هشدار در برابر غریزدگی بود که با انتشار رساله غریزدگی از جلال آل احمد مطرح شد. این کتاب در سال ۱۳۴۲، خارج از حوزه ادبیات داستانی نگاشته شد. این کتاب یکی از درخشانده‌ترین آثار همداستان با انقلاب اسلامی به شمار می‌آید.

دوره هفتم:

این دوره از سال ۱۳۵۷، تاکنون را در بر می‌گیرد که ریشه در تحولات دوران مشروطه و بعد از آن دارد. صورتهای ادبیات داستانی این دوره سرشار از نشاط و امید است و بخش عمده‌ای از آن در بردارنده خشم مقدس و در عین حال واقع‌گرایانه و همراه با قلبهای مردم است و در آن ضد ارزشهایی همچون پوچ انگاری، دودلی و یأس راه ندارد. ادبیات داستانی پس از انقلاب، به کاوش در میراث کهن ملی و دینی کشور پرداخت.

وارد کردن چهره‌های جدید چون ساواکی، شهید، جانباز، شاه، منافق و غیره از یک سو، و احیای نسبی شخصیت واقعی زن به عنوان مادر شهید و همسر شهید رنگ و بوی خاصی به ادبیات داستانی این عهد بخشید. البته ادبیات در عرصه تکنیکی هنوز در نیمه راه است، اما امید می‌رود در آینده نزدیک کاستیها جبران شود.

حال در این قسمت ادبیات رومانتیستی دوره پهلوی را مورد بررسی قرار می‌دهیم:

الف) از حیث درونمایه اجتماعی

۱- ادبیات داستانی اصلاح‌گرای ناکام: شاید بتوان این آثار را در بردارنده‌گرایی‌های خام رئالیستی نیز معرفی کرد؛ مانند آثار کسانی همچون مشفق کاظمی در کتاب تهران مخوف (۱۳۰۴) و نیز ربیع انصاری در جنایات بشر و عباس خلیلی در روزگار سیاه.

۲- ادبیات سرخوردگی و یأس: در این شاخه، یأس دو جلوه دارد:

۱- ناامیدیهای متداول در جامعه تجدیدزده، از بین رفتن اخلاقیات و سنتهای بومی که در آثار محمد مسعود نمایانگر است، در بردارنده‌ی یأس عمیقتر اندیشه‌ای است؛ از جمله آثار محمد مسعود در این زمینه می‌توان از «گل‌هایی که در جهنم می‌روید»، «بهشت آرزو» و «اشرف مخلوقات» نام برد.

۲- یأسی که عمیقتر از ناامیدیهای روزمره‌ی ژورنالیستی است که این ناامیدی در آثار مهم هدایت مانند بوف کور، زنده به گور و سه قطره خون و سپس بخشهایی از آثار علوی مشاهده می‌شود، دامن آفرینش و هدف خلقت و خالق هستی را نیز در بر می‌گیرد.

۳- ادبیات داستانی بادیدگاه تقلیدی مارکسیستی:

در این دوران به دلیل همسایگی ایران با کشور شوروی و عملکرد ضعیف رژیم قاجار و دیکتاتوری رژیم پهلوی و ضعف تبلیغی و فرهنگی متولیان دینی در ایران زمینه‌ساز ایجاد جاذبه عقاید مارکسیستی در برخی جوانان به مارکسیسم و کم‌کم به آفرینش آثاری آمیخته با درونمایه عقاید مادی منجر شد؛ بزرگ علوی و سپس به‌آذین و دیگران از این نمونه‌اند. این نگرش برای بریدن خوانندگان از سنتهای مذهبی و دینی و کشش به احساسات جسمانی و شهوانی دامن زد.

ب) از حیث زبان و سبک:

در ادبیات داستانی ایران، زبانی نو در رمان خلق شد که از ویژگیهای آن ساده‌گرایی، قوام، روشنی، سلاست و استواری را می‌توان برشمرد؛ بویژه در رمانهایی که نویسندگان به حفظ زبانی دستورمند و فاخر متعهد باشند. در این مسیر در داستانهای کوتاه نیز زبان به گفتار توده مردم نزدیکتر است. از میان این آثار می‌توان از قطعات

نیمه داستانی طنزآمیز دهخدا در چرندو پرند یا فارسی شکر است جمالزاده و نثر خوب کسانی چون مشفق کاظمی و هدایت و آل احمد نام برد.

«نظری بر کتاب از نیما تا روزگار ما»

این کتاب اصولاً از ادبیات فارسی در دوره بعد از جنگ جهانی اول، سخن می‌راند؛ اگر چه به مناسبت‌هایی گریزهایی به دوران قاجاریه و نهضت مشروطیت دارد. البته به نظر می‌رسد این اثر که در حکم جلد سوم کتاب از صبا تا نیماست، پس از مرگ مؤلف انتشار یافته است و از متن آن بر می‌آید که وی فرصت کافی برای اینکه آن را ورزیده سازد و به کمال برساند در اختیار نداشت. نکته بعدی اینکه در این کتاب گسستگی مطالب به چشم می‌خورد و ارتباط فصلها با یکدیگر سؤال‌انگیز است. دیگر اینکه با آنکه مؤلف، خود پیرو اندیشه‌هایی خاص است که با سیاستهای رضاخان و پسرش انطباق ندارد، در این بخش، به طرفداری از خدمتگزاران تاج و تخت برخاسته است. برای نقد این اثر اگر به عنوان مقدمه ضروری وضعیت نثر این دوره بررسی می‌شود، راه شناخت و بررسی کتاب مذکور هموار خواهد شد. زیرا بیشتر درباره نثر و نثرنویسان و حوادث ادبی مربوط به حوزه نثر مطالبی نوشته است. البته بسیاری از رویدادهایی که در دنیای نثر این دوره به چشم می‌خورد، در شعر هم دیده می‌شود؛ از قبیل گرایشهای نوگرایانه، رویکردهای ناسیونالیستی، ساده‌گرایی و زن و تجدد. رویگردانیها از سنن و نمادهای فرهنگ بومی. حتی خودکشیهایی که در عالم نثر نویسان اتفاق افتاد در دنیای شاعران نیز روی داده است. به هر حال به نظر می‌رسد علی‌رغم نقاط قوت فراوان، فاقد جامعیت لازم یک منبع درسی برای دانشجویان دوره کارشناسی است.

عنوان مقاله : سیری در دیوان اشعار امام خمینی (ره)

نویسنده : دکتر محمد مهدی پور

مآخذ : نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، س ۴۳، ش

مسلسل ۱۷۴ (بهار ۷۹)، ص ۱۹۳ تا ۲۰۶

دیوان امام خمینی (ره) دارای ۱۴۹ غزل، ۱۱۷ رباعی، ۳ قصیده، دو مسمط، یک

ترجیع بند و برخی قطعات و ابیات دیگر است. بیشترین قالب شعری مورد استفاده امام غزل است که در آن مباحث عرفانی از نوع عرفان حماسی، پویا و حرکت آفرین (نه تصوف را که خزیده در کنج خانقاه و بریده از مردم) مطرح، و عشق به معشوق و معبود حقیقی بیان شده است.

در میان غزلهای امام بهاریه هایی وجود دارد که در آن از زندگی دوباره طبیعت پس از سیطره سرمای زمستان سخن رفته است. فضای این قبیل اشعار سراپا نشاط، امید، حرکت و حاکی از وصال است.

رباعیات حضرت امام (ره) جز چند مورد معدود باز در خدمت تبیین مباحث عرفانی است.

دیوان امام خمینی دارای سه قصیده زیبا و هنرمندانه در مدح حضرت فاطمه زهرا (س)، حضرت فاطمه معصومه و حضرت ولی عصر (عج) است که در سومین قصیده، امام ضمن توصیف طبیعت زیبای بهاری به پاره‌ای از اصطلاحات موسیقی کهن ایرانی اشاره می‌کند که از حیث هنری و ادبی این قصیده با بهترین قصاید ادبیات فارسی برابری می‌کند.

شعر امام جوانگرا، حرکت آفرین، تأثیرگذار و دارای روحیه حماسی است که حاکی از روح لطیف و بلند او و ایمان و یقین به وعده‌های الهی است.

ژوهرشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی